

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАСТИКУ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

STATE POLICY IN THE FIELD OF PLASTIC USE IN UKRAINE: LEGAL ASPECT

Липницька Є.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського та адміністративного права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Довгань Б.В., студентка III курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Стаття присвячена аналізу державної політики у сфері використання пластику в Україні, визначенню напрямів удосконалення законодавства щодо використання пластику з урахуванням особливостей національного розвитку, європейських підходів до управління відходами й позитивного досвіду зарубіжних країн і провідних компаній.

Схарактеризовано нещодавно прийнятий Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» й з'ясовано, що для його ефективної реалізації необхідно внесення доповнень, які б конкретизували діючі норми, або прийняття підзаконних правових актів. Йдеться про уточнення поняття «пластиковий пакет», перелік гармонізованих європейських стандартів, які визначають здатність пластикових пакетів до біорозкладання, визначення порядку маркування пластикових пакетів.

Установлено нагальність прийняття проекту Закону про управління відходами № 2207-1-д для забезпечення принципу системності законодавства в питанні управління відходами, у тому числі пластиком.

Визначено, що забороні більшості виробів із пластику має передувати: пошук усіх можливих альтернатив пластику; налагодження системи його переробки не лише де-юре, а й де-факто.

Зроблено висновок про доцільність здійснення державного регулювання управління пластиком на таких рівнях:

1) підприємств-виробників пластику (щодо запровадження механізму їх державної підтримки в питанні використання альтернативного екологічного матеріалу пластику й новітніх технологій зменшення вмісту пластику в готовому виробі; реалізації принципу «забруднювач платить») і продавців (щодо відповідальності за поширення забороненої продукції);

2) підприємств-переробників пластику (щодо забезпечення їх діяльності з боку держави й активного впровадження новітніх екологічних технологій з урахуванням досвіду інших держав, провідних компаній і сучасних розробок стартаперів).

Ключові слова: державна політика, пластик, пластиковий пакет, відходи, стимулювання, відповідальність виробників, охорона довкілля.

The article is devoted to the analysis of state policy in the field of plastic use in Ukraine, identification of areas for improvement of legislation on plastic use taking into account the peculiarities of national development, European approaches to waste management and positive experience of foreign countries and leading companies.

The Law of Ukraine "On Restricting the Circulation of Plastic Bags on the Territory of Ukraine", which was adopted recently, was analyzed, and was found that for its effective implementation it is necessary to make additions that should specify the current norms or adopt bylaws. We are talking about clarifying the concept of plastic bags, a list of harmonized European standards that determine the ability of plastic bags to biodegrade, determining the order of labeling of plastic bags. The urgency of the adoption of the draft Law on Waste Management № 2207-1-d to ensure the principle of systematic legislation on waste management, including plastic, was found.

It is determined that the ban on most plastic products should be preceded by: the search for all possible alternatives to plastic; establishing a system of its recycling not only de jure but also de facto.

It is concluded that the state regulation of plastic management is expedient at the level of plastic manufacturers (regarding the implementation of the mechanism of their state support for using of alternative ecological plastic material and the latest technologies to reduce the plastic content in the finished product; implementation of the principle of "polluter pays") and sellers (regarding liability for distribution of prohibited products); and at the level of plastic processing enterprises (to ensure their activities by the state and the active introduction of the latest environmental technologies, taking into account the experience of other countries, leading companies and modern developments of startups).

Key words: state policy, plastic, plastic bag, waste, stimulation, producer responsibility, environmental protection.

Постановка проблеми. Нині однією з найбільш складних і загрозливих екологічних проблем є використання пластику. За статистичними даними, для розкладання полімеру, який містить пластик, потрібно близько 500–1 000 років, натомість одноразові пластикові пакети використовуються людиною лише протягом декількох годин або ж навіть хвилин [1]. Водночас в Україні на людину щорічно доводиться понад 500 викинутих пластикових пакетів [2].

Загалом варто наголосити, що на європейському рівні активно здійснюється політика екологізації в контексті боротьби з надлишком пластику. Наприклад, серед останніх важливих законодавчих новацій – прийняття Директиви ЄС № 2019/904 щодо зменшення впливу певних пластмасових виробів на навколишнє середовище (2019 р.) [3] і Керівні принципи Комісії щодо виробів із пластику одноразового використання відповідно до Директиви (2021 р.) [4]. Їх метою є запобігання та зменшення впливу певних пластмасових виробів на навколишнє середовище, зокрема на морське, і на здоров'я людей; сприяння пере-

ходу до кругової економіки за допомогою інноваційних і стійких бізнес-моделей, продуктів і матеріалів.

Україна зробила перший крок у боротьбі з надмірним використанням пластику шляхом прийняття Закону «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» від 1 червня 2021 р. (далі – Закон про пластикові пакети), який спрямований на зменшення обсягу використання пластикових пакетів, обмеження їх розповсюдження на території України, а також стимулювання розвитку виробництва біорозкладних пластикових пакетів [5].

Поява такого Закону надзвичайно важлива й актуальна, але вона повністю не розв'язує проблеми надмірного накопичення пластику. Отже, заборонивши пластикові пакети, можна знизити їх обіг, але відкритими залишаються питання щодо такого: як бути підприємствам, які виробляють відповідні товари з пластику, чи компенсує держава понесені ними збитки; як бути з іншими речами (товарами), які також вироблені з пластику; яким чином буде здійснюватися утилізація / переробка полімерів, на плечі кого лягає відповідальність за цей процес (суб'єктів

господарювання чи держави) і багато інших. Саме розв'язання таких питань формує напрями цілісної державної політики в обраній для дослідження сфері.

Стан дослідження. Варто зауважити, що проблеми використання пластику досліджували такі вчені у сферах права, екології, економіки, як Н.І. Атаманчук, А.П. Гетьман, Т.Г. Глушкова, В.А. Зуєв, Т.А. Караваєв, Т.М. Коломієць, О.О. Савчук, Ю.І. Федорова й інші. Однак ці дослідження здійснювалися до прийняття Закону України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України». Отже, поява нового нормативно-правового акту дає підстави розробки подальших пропозицій щодо вдосконалення напрямів державної політики у сфері використання пластику.

Метою статті є характеристика державної політики у сфері використання пластику в Україні, визначення напрямів удосконалення законодавства щодо використання пластику з урахуванням особливостей національного розвитку, європейських підходів до управління відходами й позитивного досвіду зарубіжних країн і провідних компаній.

Виклад основного матеріалу. У наукових колах виділяють два види пластикових пакетів, що можуть розкладатися. *Перший* – це пакети, що компостуються. Вони виготовляються з матеріалу органічного походження (переважно крохмаль або целюлоза) і в результаті біологічної активності мікроорганізмів у багатомолекулярну кисень середовищі дійсно піддаються біорозкладу, що є абсолютно безпечним для екології. *Другий вид* – це пакети, які торгівлі мережі називають «біопакетами», або, точніше, оксобиорозкладні. Вони складаються на 99% із поліетилену й 1% – з оксорозкладних домішків – добавок на основі металів, які додаються до полімерних матеріалів для прискорення їхнього розкладання під дією кисню та ультрафіолету на окремі дрібні фрагменти (мікропластик) через певний проміжок часу. Розпад таких пакетів відбувається виключно за умов доступу кисню. Якщо пакет потрапляє на звалище в товщу відходів – із ним нічого не відбувається. Якщо пакет таки розпадається, то утворює мільйони мікроскопічних частинок пластику, які назавжди залишаються в ґрунтах і воді або потім потрапляють в організм людини [2].

Статистика щодо наслідків використання мікропластику, який утворюється в тому числі внаслідок розкладання «біопакетів», просто приголомшлива. Так, за результатами дослідження Всесвітнього фонду дикої природи (WWF International) людина за все життя споживає близько 20 кг мікропластику, що дорівнює вазі кредитної картки – за тиждень, кубика Лего 4 x 2 – за місяць, пожежної каски – за рік. А натураліст Д. Атенборо заявляє, що хвиля забруднення пластиком щорічно вбиває до мільйона осіб [6]. Відомо, що мікропластик може спричинити різні серйозні проблеми для здоров'я, такі як пошкодження нервової системи, проблеми з нирками, репродуктивні чи гормональні захворювання [1].

Саме тому під час створення Закону про пластикові пакети законодавець керувався не просто метою заборони деяких видів пластикових пакетів, а також наголошення на безпеці «біопакетів».

Для характеристики стану державної політики у сфері використання пластику слід проаналізувати положення Закону про пластикові пакети. Водночас на окремих питаннях специфіки Закону, що розглядається, слід зупинитися детальніше.

По-перше, на нормативному рівні закріплено поняття «пластик» і «пластиковий пакет», що дає чітке розуміння меж застосування таких дефініцій. Так, у Законі, що розглядається, пластик вживається в контексті штучно створеного матеріалу на основі синтетичних або природних високомолекулярних сполук (полімерів), а пластиковий пакет тлумачиться як виготовлена з пластику тара у формі рукава, з дном і відкритою горловиною, з ручками або без ручок, призначена для пакування та / або транспорту-

вання товарів і продукції кінцевими споживачами (п. п. 9, 10 ч. 1 ст. 1) [5]. Варто зазначити, що для повного розуміння визначення останнього поняття треба звернутися до інших нормативних актів. Відповідно до Наказу Міністерства економіки з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Порядку збирання, сортування, транспортування, переробки й утилізації використаної тари (упаковки)» тара – це основний елемент упаковки, що являє собою виріб для розміщення товару (ст. 2) [7]. Слід також зауважити, що формулювання «тара у вигляді рукава» вживається в ДСТУ 2890-94 «Тара і транспортування» як тлумачення пакету – це разова споживча тара з корпусом у формі рукава, з дном і відкритою горловиною, місткістю до 20 дм³ [8]. У Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» кінцевий споживач визначається як споживач, який використовує харчовий продукт виключно для власного споживання [9].

З урахуванням вищевказаних понять можна сформулювати визначення пластикового пакета як разової споживчої тари, виробленої зі штучно створеного матеріалу на основі полімерів, із корпусом у формі рукава, з дном і відкритою горловиною, місткістю до 20 дм³, з ручками або без ручок, призначена для пакування та / або транспортування товарів і продукції споживачем, який використовує харчовий продукт для власного споживання.

Також законодавець у Законі розмежує надтонкі (зі стінками товщиною менше як 15 мкм), тонкі (зі стінками товщиною 15–30 мкм) і оксорозкладні пластикові пакети. Наголошується на забороні саме цих різновидів пластикових пакетів. Натомість покупка пакетів понад встановлені розміри (понад 30 мкм) дозволяється.

По-друге, Закон про пластиковий пакет містить низку бланкетних норм. Наприклад, у ч. 4 ст. 2 Закону зазначається, що вилучення з обігу пластикових пакетів, що не відповідають встановленим цим Законом вимогам, здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції». У ч. 1 ст. 8 останнього закріплено, що вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції здійснюється власником цієї продукції шляхом недопущення можливості її реалізації, споживання чи використання за призначенням, а також шляхом повернення її суб'єктами підприємницької діяльності, в яких ця продукція знаходиться на підставі договорів доручення, схову, перевезення та інших цивільно-правових договорів, що не передбачають передачі прав власності на продукцію [10].

Наступним прикладом відсилочних норм є положення ч. 3 ст. 4 Закону про пластикові пакети, де встановлена заборона нанесення на пластиковий пакет слів «біо», «біопакет», «біорозкладний», якщо такий пакет не відповідає вимогам ч. 1 цієї статті. Натомість ч. 1 статті передбачає, що здатність пластикових пакетів до біорозкладання визначається відповідно до гармонізованих європейських стандартів [5]. Проте які саме стандарти маються на увазі, не зрозуміло. Можна припустити, що йдеться про Директиви ЄС про упаковку й відходи від упаковки (1994 р.) і щодо зменшення впливу певних пластмасових виробів на навколишнє середовище (2019 р.). З огляду на це виникає питання, чим керуватися виробникам відповідних пластикових пакетів і продавцям.

Положення ч. 2 ст. 4 Закону про пластикові пакети, відповідно до якої на пластикові пакети, що належать до біорозкладних, наноситься відповідне маркування, дає підстави припустити, що все ж таки законодавцем будуть розроблені відповідні «стандарти», адже отримання маркування передбачає певну процедуру визначення якості того чи іншого пакета. А також згідно із ч. 3 ст. 7 Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) протягом шести місяців із дня набрання чинності цим Законом (тобто до 1 січня

2022 р.) має забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації положень цього Закону.

По-третє, ще однією новацією є норми щодо розповсюдження пластикових пакетів виключно на платній основі (ст. 3 Закону про пластикові пакети). Для виконання цієї вимоги КМУ було розроблено проект постанови «Про встановлення мінімальних роздрібних цін на пластикові пакети», яким визначено мінімально допустимий рівень цін на пластикові пакети (незалежно від ширини, довжини, глибини бокових складок, нанесеного маркування), який може застосовуватися суб'єктом господарювання, що здійснює розповсюдження пластикових пакетів [11].

По-четверте, відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону про пластикові пакети державний контроль за дотриманням законодавства у сфері розповсюдження пластикових пакетів в об'єктах роздрібно торгівлі, громадського харчування та надання послуг здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, тобто Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів. До компетенції цієї служби віднесено також застосування до суб'єктів господарювання адміністративно-господарських штрафів за порушення цього Закону. У зв'язку із цим доцільно внести доповнення до Положення про цю службу для уникнення колізій у такому питанні [12].

По-п'яте, законодавець передбачив поетапну заборону пластикових пакетів. Отже, надтонкі пластикові пакети шириною до 225 міліметрів (без бокових складок), глибиною до 345 міліметрів (з урахуванням бокових складок), довжиною до 450 міліметрів (з урахуванням ручок), що призначені для пакування та / або транспортування свіжої риби, м'яса й продуктів із них, сипучих продуктів, льоду й розповсюджуються в об'єктах роздрібно торгівлі як первинна упаковка (ч. 3 ст. 2 Закону) будуть заборонені для розповсюдження в об'єктах роздрібно торгівлі, громадського харчування та надання послуг з 1 січня 2023 р. [5].

Підсумовуючи аналіз Закону про пластикові пакети, треба зазначити, що його норми часто не конкретизовані, не містять прямих правил поведінки. Крім того, Закон містить низку бланкетних норм. Також можна припустити, що він є своєрідною апробацією (перевіркою) того, наскільки ефективною може бути політика екологізації пластикових пакетів в Україні нині. Про це свідчить заборона не всіх видів пластикових пакетів, а лише їх частини. Позитивно можна схарактеризувати проведення поетапної політики щодо заборони різних видів пластикових пакетів, що дозволить суб'єктам господарювання плавно перейти на виробництво екологічних видів упаковки.

Варто зауважити, що використання пластикових пакетів не можна розглядати як окремий напрям державної екологічної політики, адже воно є лише складовою частиною політики управління відходами. Так, у Національній стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. [14] пластик вживається в контексті сфери відходів упаковки. Нею передбачено розроблення законопроекту про упаковку й відходи упаковки відповідно до Директиви ЄС про упаковку й відходи упаковки (1994 р.) і найкращих європейських практик із визначенням обов'язкових до виконання виробниками й імпортерами норм підготовки для повторного використання та перероблення відходів упаковки, зокрема до 31 грудня 2025 р. – не менш як 40% пластику; до 31 грудня 2030 р. – 60%. Також згадується про створення окремого державного органу контролю за відходами.

Водночас законодавчий та очевидний той факт, що законодавче врегулювання не повинно обмежуватися виключно певними видами пластикових виробів, як пластиковий пакет чи пластикова упаковка. Це приводить до необхідності виокремлення критеріїв їх розмежування або ототожнення, що, знову ж таки, порушує принцип системності законодавства. Негативним для довкілля є вико-

ристання пластику як такого, а тому державна політика в такому питанні повинна мати комплексний характер.

Наприклад, відповідно до вже згаданої раніше Директиви ЄС щодо зменшення впливу певних пластмасових виробів на навколишнє середовище (2019 р.) забороняється використання пластикових тарілок, столових приладів, трубочок для пиття, тримачів для повітряних кульок і ватних паличок одноразового використання в державах-членах ЄС, в яких є альтернатива таким речам. До 2029 р. 90% використаних пластикових пляшок повинні бути відсортовані. До 2030 р. у складі пластикових пляшок повинно бути не менше 30% матеріалу, що підлягає переробці [3].

Україні також потрібно рухатися в напрямі скорочення використання різних виробів із пластику. Однак прийняттю відповідних заборон (як, наприклад, заборона пластикових пакетів) має передувати розв'язання важливих проблем у цій сфері:

- 1) пошук усіх можливих альтернатив пластику;
- 2) налагодження системи його переробки.

Так, деякі компанії вже активно впроваджують альтернативи пластиковому пакуванню або хоча б зменшують його обсяги. Starbucks і McDonald's спільно розробляють стаканчик, що компостуватиметься, і обіцяють ввести його у використання до 2022 р. Інша компанія LEGO планує повністю відмовитися від пластику з нафти на користь пластику із цукрової тростини. Coca-Cola задекларувала намір до 2030 р. мінімум 50% свого пластикового пакування по всьому світу виготовляти з переробленого матеріалу [15].

Варто зауважити, що процес екологізації має здійснюватися не лише на рівні окремих компаній, а мати загальнодержавний характер. У такому аспекті нагальним є ухвалення законопроекту № 2207-1-д «Про управління відходами», який прийнятий у першому читанні й спрямований на встановлення порядку збирання, вивезення та оброблення муніципальних відходів, забезпечення впровадження їх роздільного збирання та рециклінгу (переробки відходів) та інших суміжних питань [16].

Крім того, повна або часткова заборона пластику на прикладі пластикових пакетів спричиняє значні економічні збитки підприємствам, які виробляють речі з такого матеріалу. Відповідно, на державному рівні має забезпечуватися перехід на екологічні альтернативи таких матеріалів, запровадження нових механізмів роботи з пластиком, що зменшують його вміст у готовому виробі. Слід погодитись із думкою, що важливим є стимулювання більш раціонального використання ресурсів, спрямованого на оптимізацію дизайну упаковки, зменшення кількості пластику, що використовуються, зниження рівня токсичності, використання перероблених матеріалів у виробництві нової продукції тощо [13, с. 14]. Крім різного роду заохочень до суб'єктів господарювання може бути застосовано такий вид стимулювання, як розширена відповідальність виробника (за принципом «забруднювач платить»), згідно з яким виробник несе відповідальність за продукт упродовж його життєвого циклу. Такий захід державної політики давно зарекомендував себе в європейських країнах. В Україні запровадження такої відповідальності передбачене Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 р. [14] і покладене в основу проекту Закону «Про управління відходами».

Також пріоритетною в питанні державної політики управління пластиком в Україні має стати підтримка стартапів, малого й середнього бізнесу, які розробляють екологічно вигідні проекти. Наприклад, український стартап FoodBIOPack створює біорозкладне та їстівне пакування, посуд і столові прилади. Основою всіх виробів є натуральні харчові компоненти, які містять білки, полісахариди й жири. А Український стартап Effa створив екологічну зубну щітку з переробленого паперу (як альтернатива пластиковим зубним щіткам) [17]. На жаль, нині мала зацікавленість держави в сучасних інноваційних секторах змушує молоді компанії співпрацювати

з іноземними інвесторами, які допомагають втілити проекти в життя та стати конкурентоспроможними [18, с. 24].

На основі аналізу наукової літератури можна виділити такі способи стимулювання скорочення поширення та використання пластикових пакетів, які впроваджені в зарубіжних країнах: їх часткова або повна заборона (держави-члени ЄС, Китай, Південна Корея, Швейцарія та інші); стягнення додаткової плати зі споживачів за використання таких пакетів (Велика Британія, Латвія, Нідерланди, Польща й інші); установа податку на продаж пластикових пакетів (Норвегія, Греція, Швеція та інші) або штрафів (Італія, Молдова, Чилі, Австралія та інші). Проте в деяких країнах передбачене заохочення за повернення пластикових предметів, пляшок і соломинок (в Індонезії обмінюють пластикові пляшки на автобусні квитки) [19, с. 175; 20, с. 73]. Саме останній спосіб було б доречно запровадити в Україні, адже на противагу заборонам і санкціям подібні заохочення стануть додатковим стимулом для українців упроваджувати екологічні новації.

Однак більший акцент потрібно зробити на позитивному досвіді зарубіжних країн та окремих підприємств у перетворенні пластику на ресурс. Так, його можна використовувати в будівництві (доріг, вікон, труб, підлоги тощо), як це робить Індія, Великобританія, Нідерланди, Австралія, Нова Зеландія; в автомобільній галузі (бампери, ручки в транспортних засобах, деякі деталі), як компанія Ford, яка у 2018 р. оголосила, що кожен з її транспортних засобів містить перероблений пластик із 250 пляшок, а це означає повторне використання 1,2 млрд пляшок на рік [13, с. 10]. Австрійці застосовують біотехнологію, що дозволяє розщепляти пластик із використанням особливого грибкового ферменту. Так забезпечується «колообіг пластику»: відхід від одного продукту використовується для створення іншого [21, с. 10].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави виділити такі напрями вдосконалення державної політики у сфері використання пластику в Україні.

По-перше, для того, щоб Закон про пластикові пакети запрацював, на практиці необхідно внесення доповнень, які б конкретизували чинні норми, або прийняття підзаконних правових актів. Йдеться про уточнення поняття «пластиковий пакет», перелік гармонізованих європейських стандартів, які визначають здатність пластикових пакетів до біорозкладання, визначення порядку маркування пластикових пакетів.

По-друге, для здійснення подальших реформ у сфері використання пластику, як і інших видів відходів, нагальним є прийняття проекту Закону № 2207-1-д «Про управління відходами».

По-третє, забороні більшості виробів із пластику має передувати:

1) пошук усіх можливих альтернатив пластику;

2) налагодження системи його переробки не лише де-юре, а й де-факто.

Державне регулювання у сфері використання пластику важливо здійснювати на таких рівнях:

1) підприємств-виробників пластику (щодо запровадження механізму їх державної підтримки в питанні використання альтернативного екологічного матеріалу пластику й новітніх технологій зменшення вмісту пластику в готовому виробі; реалізації принципу «забруднювач платить») і продавців (щодо відповідальності за поширення забороненої продукції);

2) підприємств-переробників пластику (щодо забезпечення їх діяльності з боку держави й активного впровадження новітніх екологічних технологій з урахуванням досвіду інших держав, провідних компаній і сучасних розробок стартаперів).

Відповідно, зміни потребують також державного фінансового стимулювання.

По-четверте, доречним є запровадження заохочення для громадян за повернення пластикових виробів для їх подальшої переробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ultimate Roundup of Marine Pollution Facts: The Causes and Impact on both Marine and Human Life. *CondorFerries* : web-site. URL: <https://cutt.ly/TRs8MFI> (дата звернення: 16.10.2021).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про обмеження обігу пластикових пакетів на території України від 18 вересня 2019 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/ARs4pND> (дата звернення: 16.10.2021).
3. Directive (EU) 2019/904 of The European Parliament and of The Council. *Official Journal of the European Union*. 2019. L 155/1. URL: <https://cutt.ly/sRLZCOP> (дата звернення: 29.10.2021).
4. Commission guidelines on single-use plastic products in accordance with Directive (EU) 2019/904 of the European Parliament and of the Council on the reduction of the impact of certain plastic products on the environment. *Official Journal of the European Union*. 2021. C 216/1. URL: <https://cutt.ly/cRLXji7> (дата звернення: 29.10.2021).
5. Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України : Закон України від 1 червня 2021 р. № 1489-IX / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 31. Ст. 252.
6. Кубик Лего за місяць: вчені з'ясували, скільки пластику з'їдає людина. *Екологічні новини* : вебпортал. URL: <https://cutt.ly/LRs41qR> (дата звернення: 16.10.2021).
7. Про затвердження Порядку збирання, сортування, транспортування, переробки та утилізації використаної тари (упаковки) : Наказ Міністерства економіки з питань європейської інтеграції України від 2 жовтня 2001 р. № 224. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/RRs7P9P> (дата звернення: 16.10.2021).
8. Тара і транспортування. Терміни та визначення. Держстандарт України 2890-94. Київ, 1995. 34 с.
9. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР (за змінами) / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98.
10. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14 січня 2000 р. № 1393-XIV (зі змінами) / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 95.
11. Про встановлення мінімальних роздрібних цін на пластикові пакети : Проект Постанови кабінету міністрів України від 24 вересня 2021 р. *Офіційний вебпортал Міністерства економіки України*. URL: <https://cutt.ly/7RS6sn9> (дата звернення: 16.10.2021).
12. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/RRs6P9h> (дата звернення: 16.10.2021).
13. Из третьего світу в перший. Реформа управління відходами в Україні. *Zeim PricewaterhouseCoopers*. Грудень, 2020. 55 с.
14. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/WRdqSgC> (дата звернення: 16.10.2021).
15. Виробляти менше: як врятувати планету від пластику. *Mistosite* : вебпортал. URL: <https://cutt.ly/RRdqMnT> (дата звернення: 16.10.2021).
16. Пояснювальна записка до проекту Закону про управління відходами від 3 червня 2020 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/5Rdwrzd> (дата звернення: 16.10.2021).
17. 15 українських еко-стартапів, які підкорюють світ. *Голос Америки* : вебпортал. URL: <https://cutt.ly/5RdwlSz> (дата звернення: 16.10.2021).
18. Баб'ячок Р.І. Основні тенденції розвитку стартапів в Україні – проблеми, перешкоди і можливості. *Аналітичний матеріал у рамках проекту № 51321 «Повливання впливу громадськості на євроінтеграційні процеси у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку України»*. 2018. 28 с.
19. Бігдаш В.О., Ставничук Г.П., Туліна Е.Є. Правове регулювання переробки пластику в Україні: зарубіжний досвід. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 171–176.
20. Савчук О.О., Бойко О.О. Проблеми використання та утилізації пластикових відходів в Україні. *Право та інновації*. 2019. № 1 (25). С. 71–76.
21. Без сміття: хто у світі навчився жити без відходів. *Громадське Телебачення* : вебпортал. URL: <https://cutt.ly/PROWhnl> (дата звернення: 25.10.2021).